

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

**СОЦІОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОНІТОРИНГУ
ЯКОСТІ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

МОНОГРАФІЯ

за редакцією В.М. Мороза, Д.А. Терещенко

Харків
2023

УДК 316.334 [378.4:354]
С-69

*Рекомендовано до видання Вченою радою Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна), протокол №2 від 28.02.2023*

Автори

В.М. Мороз (вступ; розд. 2; розд. 5; п. 3.1; висновки пп. 6-14; додатки), С.А. Мороз (вступ; розд. 2; розд. 5; висновки пп. 6-14; додатки), О.О. Труш (розд. 2; розд. 5; висновки пп. 6-14), М.В. Бірюкова (розд. 4), Д.А. Терещенко (п. 3.2; п. 3.3; висновки пп. 1-4), О.В. Мороз (розд. 2; розд. 5; висновки пп. 6-14), С.В. Григор'єва (п. 1.3; додатки), Н.О. Ляшенко (п. 1.3; додатки), Н.М. Семке (п. 1.1), Н.О. Шанідзе (п. 1.4; висновки п. 5), О.А. Сутула (п. 1.1., п. 1.2), В.О. Болотова (п. 1.3), О.А. Козлова (п. 1.2), А.А. Терещенко (п. 3.1)

Рецензенти

КОНОНОВ Ілля – завідувач кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор соціологічних наук, професор;
НІКОЛЕНКО Вадим – завідувач кафедри соціології, соціальної роботи, публічного управління та адміністрування Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор соціологічних наук, доцент;
ПЕТРОВСЬКИЙ Петро – завідувач кафедри публічного управління та публічної служби Національного університету «Львівська політехніка», д. держ. упр., професор

С-69 Соціологічний супровід моніторингу якості освіти в сучасному університеті: монографія / (М.В. Бірюкова, С.А. Мороз, О.О. Труш, та ін.) за ред. В.М. Мороза, Д.А. Терещенко. – Львів: Видавництво ПП «Новий Світ-2000», 2023. – 489 с.

ISBN 978-966-418-368-7

В монографії розглянуто окремі з теоретико-методологічних та науково-прикладних аспектів актуалізації проблематики соціологічного супроводу моніторингу якості вищої освіти в сучасному університеті. Конкретизовано зміст та структуру механізмів державного регулювання моніторингу якості вищої освіти в Україні, а також з'ясовано потенціали норм міжнародних стандартів якості для удосконалення практики функціонування систем забезпечення якості на університетському та державному рівнях. Визначено місце та роль інформаційних технологій в системах управління розвитком ЗВО та забезпечення якості його освітньої діяльності. Узагальнено практики оцінювання якості вищої освіти та презентовано результати опитування окремих з представників груп стейкхолдерів щодо рівня якості освітньої діяльності ЗВО. Монографія містить приклади анкет, які можуть бути використані для опитування різних категорій стейкхолдерів якості вищої освіти

Монографія буде корисною для наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів, здобувачів вищої освіти, а також інших осіб до кола дослідницьких або професійних інтересів яких входять питання теорії та практики проведення соціологічного супроводу моніторингу якості освіти в сучасному університеті.

Табл. 14. Іл. 48. Бібліогр. 340 назв.
ISBN 978-966-418-368-7

© В.М. Мороз, С.А. Мороз, Д.А. Терещенко, О.О. Труш, 2023

© НТУ «ХП», 2023

© Видавництво ПП «Новий Світ – 2000», ФОП Піча С.В., 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ	11
1.1. Історичний аналіз використання моніторингу в зарубіжній і національній освіті	11
1.2. Організаційні умови проведення моніторингу якості освіти в університеті	22
1.3. Стейкхолдери університетів як суб'єкти моніторингу якості вищої освіти	39
1.4. Соціологічне забезпечення моніторингу якості освіти в системах електронного навчання	60
Висновки до першого розділу	77
РОЗДІЛ 2. ГЕНЕЗА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НОРМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ	80
2.1. Управління якістю вищої освіти в контексті норм міжнародних стандартів якості серії ДСТУ ISO 9000:2007	80
2.2. Менеджмент якості вищої освіти: вимоги норм міжнародного стандарту ДСТУ ISO 9001:2015	113
2.3. Забезпечення якості вищої освіти в контексті норм міжнародного стандарту ISO 21001:2018 – «Освітні організації. Системи менеджменту для освітніх організацій. Вимоги та настанови щодо використання»	137

Висновки до другого розділу	191
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	195
3.1. Національна система моніторингу якості вищої освіти як складова механізму державного управління сферою вищої освіти	195
3.2. Механізми державного управління забезпеченням моніторингу якості вищої освіти	221
3.3. Реалізація державної політики щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні	235
Висновки до третього розділу	253
РОЗДІЛ 4. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ	256
4.1. Еволюція підходів до управління організацією за допомогою інформаційних технологій	257
4.2. Дистанційна робота та управління нею як нові форми трудових відносин	266
4.3. Інформаційні ресурси закладів вищої освіти України: загальна характеристика та практика використання	275
4.4. Оцінка суб'єктами освітнього процесу НТУ «ХП» якості інформаційних каналів університету	286
Висновки до четвертого розділу	299
РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ РОБОТОДАВЦІВ ЗІ СХІДНОЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗВО ТА ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	302
5.1. Обґрунтування необхідності опитування роботодавців щодо якості освітньої діяльності ЗВО та якості вищої освіти	302
5.2. Загальна характеристика змісту та технології використання інструментарію опитування для з'ясування думки роботодавців щодо якості освітньої діяльності та якості вищої освіти	309

5.3. Аналіз результатів опитування роботодавців з Східної України щодо якості освітньої діяльності ЗВО та якості вищої освіти	317
Висновки до п'ятого розділу	399
ВИСНОВКИ	404
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	429
ДОДАТКИ	462
ДОДАТОК А Приклад анкети для оцінювання освітньої програми здобувачами вищої освіти	462
ДОДАТОК Б Приклад анкети для оцінювання освітньої програми випускниками закладу вищої освіти	472
ДОДАТОК В Приклад анкети для оцінювання освітньої програми роботодавцями	484
ДОДАТОК Г Кореляція запитань між різними різновидами анкет (наскрізні запитання в анкетах розроблених для здобувачів вищої освіти, випускників ЗВО, роботодавців)	488

ВСТУП

«Країна, яка прагне бути конкурентоспроможною, має визначити освіту та науку своїми стратегічними сферами» (з промови В. Зеленського під час відкриття Всеукраїнського форуму «Україна 30. Освіта і наука», 31 травня 2021).

Беручи до уваги актуалізовану у змісті положень нормативно-правових та програмних документів національного (Закон України «Про вищу освіту»; Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722 «Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»; Постанова КМУ від 03.03.2021 р. № 179 «Національна економічна стратегія на період до 2030 року»; Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки тощо) та міжнародного рівнів (Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; рішення конференцій європейських міністрів освіти в Болоньї (1999 р.), Празі (2001 р.), Берліні (2003 р.), Бергені (2005 р.), Лондоні (2007 р.), Льовені (2009 р.), Будапешті та Відні (2010 р.), Бухаресті (2012 р.), Єревані (2015 р.), Парижі (2018 р.), Римі (2020 р.) тощо) важливість проблематики забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, колектив кафедри соціології і публічного управління національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» виступив з ініціативою розробки теми «Соціологічний супровід моніторингу якості освіти в сучасному університеті». Ця тема була інституалізована на рівні науково-дослідної роботи кафедри (реєстраційний номер 0121U113440; період виконання – з вересня 2021 по жовтень 2023) та набула свого розвитку в межах змісту чисельних публікацій не лише науково-педагогічних працівників кафедри, а й тих здобувачів вищої освіти, які опановують представлені на ній спеціальності. До роботи членів кафедри

соціології і публічного управління щодо організації та проведення дослідження на умовах власної ініціативи долучилися представники наукової спільноти провідних університетів м. Харкова (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна; Національний університет цивільного захисту України тощо), а також здобувачі вищої освіти з інших країн.

Актуальність обраної для організації наукових пошуків проблематики може бути розкрита через призму таких основних характеристик результативності функціонування системи вищої освіти: насиченість науковими кадрами в Україні – шість осіб на одну тисячу економічно активного населення (Фінляндія – 15,4; Японія – 11; США – 9,7; Південна Корея – 9,5; Франція – 8,3); частка науковців пенсійного віку складає майже від 2/3 загальної чисельності докторів наук, а частка молодих учених (до 40 років) є досить незначною – 2,6 %; середній вік науково-педагогічних працівників становить: для чоловіків – 61 рік; для жінок – 58 років); питомі витрати на наукові дослідження у розрахунку на одного науковця в Україні складають лише 6,1 тис. євро, що втричі менші, ніж у Латвії, у 5 разів – ніж у Польщі, в 11 – ніж у Іспанії, в 22 – ніж у Австрії, понад 25 – ніж у Швеції; погіршення рівня позиціонування України у рейтингу розвитку людського потенціалу (з 47-го місця в 1991 році до: 75-го у 2000 році; 82-го у 2010 році; 74-го у 2019 році; 77-го у 2021 році); низький рівень представництва вітчизняних ЗВО у міжнародних університетських рейтингах (в QS World University Rankings 2023 представлено лише 10 українських ЗВО, в той час як: румунських ЗВО – 13; польських ЗВО – 22; турецьких ЗВО – 24; французьких ЗВО – 32; італійських ЗВО – 41); суттєвий розрив між достатньо високим рівнем розвитку національної системи вищої освіти (44-те місце з 50 можливих за рейтингом QS Higher Education System Strength Rankings 2018) та невеликою кількістю представництва вітчизняних ЗВО серед університетів світового рівня) тощо. Такі результати функціонування системи вищої освіти обумовили необхідність розробки та схвалення Міністерством освіти і науки України Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Відповідний документ конкретизував заходи як з реформування системи вищої освіти в контексті її подальшої інтеграції до Європейського простору вищої освіти та входження України до Європейського Союзу, так і з мінімізації деструктивного

впливу актуалізованих повномасштабним озброєним вторгненням Російської Федерації на територію незалежної України ризиків. Кожна з п'яти визначених авторами програмного документу стратегічних цілей подальшого розвитку системи вищої освіти, тим чи іншим чином апелює до проблематики забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти. Слід звернути увагу, що одна з сформульованих фахівцями Міністерства освіти і науки України стратегічних цілей має безпосереднє відношення до проблематики «забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності» та «конкурентоспроможної вищої освіти». Досягнення цієї цілі неможливо уявити без всебічного «відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти, встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, оцінювання причин відхилень від цілей» [138] тощо. Складність вирішення цих завдань обумовлена відсутністю достатньо розвинутої за своїм змістом та фокусом безпосередньої уваги нормативно-правової бази щодо інституціоналізації процедур та заходів з соціологічного супроводу моніторингу якості вищої освіти. Діючий з 2020 року Порядок проведення моніторингу якості освіти зосереджений на формалізації процедур «визначає механізм підготовки та проведення моніторингу якості освіти та освітньої діяльності у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти» залишаючи тим самим проблематику моніторингу якості вищої освіти без належної формалізації. З огляду на цей факт, обрана науково-педагогічним персоналом для дослідження проблематика соціологічного супроводу моніторингу якості освіти в сучасному університеті є, з одного боку, достатньо затребуваною як з боку суспільства та держави (отримання науково обґрунтованої інформації щодо відповідності фактичних результатів функціонування системи вищої освіти заявленим цілям, а також з'ясування причин відхилень від цілей), так і з боку представників менеджменту закладів вищої освіти (отримання науково обґрунтованого інструментарію щодо оцінювання відповідності результатів підготовки фахівців очікуванням представників стейкхолдерів та бенефіціарів щодо якості формування професійних компетенцій у випускників закладів вищої освіти).

Висвітлені в межах цієї колективної монографії результати

роботи тимчасового наукового колективу дослідників не вичерпують проблематики соціологічного супроводу моніторингу якості освіти в сучасному університеті, а лише створюють підґрунтя для подальшого розвитку. З огляду на майже необмежений перелік можливих до опрацювання напрямів в організації наукових пошуків у межах обраного об'єкту дослідження, авторами монографії було прийнято рішення про зосередження наукової уваги лише на деякими з них. Серед найбільш значущих для розробки обраної проблематики завдань, виконавцями науково-дослідної роботи «Соціологічний супровід моніторингу якості освіти в сучасному університеті» були визначені такі з них:

1) з'ясувати теоретико-методологічне підґрунтя для актуалізації проблематики соціологічного супроводу моніторингу якості освіти в сучасному університеті (провести історичний аналіз використання моніторингу в зарубіжній і вітчизняній освіті; з'ясувати організаційні умови проведення моніторингу якості освіти в університеті; визначити місце та роль стейкхолдерів в системі заходів моніторингу якості вищої освіти; визначити потенціали методу опитування стейкхолдерів для удосконалення змісту вищої освіти та практики його реалізації; обґрунтувати необхідність опитування роботодавців щодо якості освітньої діяльності ЗВО та якості вищої освіти);

2) конкретизувати зміст та визначити структуру механізмів державного регулювання процедур моніторингу якості вищої освіти в Україні (узагальнити зміст чинних в Україні норм щодо організації моніторингу якості вищої освіти; визначити потенціали норм міжнародних стандартів якості серії ДСТУ ISO 9000:2007 для формування парадигми якості в сучасному університеті; розглянути менеджмент якості вищої освіти через призму норм міжнародного стандарту ДСТУ ISO 9001:2015; з'ясувати напрями використання норм міжнародного стандарту ISO 21001:2018 – «Освітні організації. Системи менеджменту для освітніх організацій. Вимоги та настанови щодо використання» для формування системи забезпечення якості вищої освіти на університетському та державному рівнях; визначити умови ефективного використання адміністративно-організаційного механізму публічного регулювання моніторингу якості вищої освіти в Україні; провести аналіз стану реалізації державної політики щодо забезпечення якості

вищої освіти в Україні);

3) з'ясувати тенденції розвитку соціологічного супроводу моніторингу якості освіти в сучасному університеті (конкретизувати функції, види, принципи та чинники моніторингу якості освіти в університеті; визначити місце та роль інформаційних технологій в управлінні ЗВО; визначити потенціали ІКТ у забезпеченні реалізації процедур соціологічного забезпечення моніторингу якості вищої освіти; розглянути систему моніторингових досліджень як механізму публічного управління якістю вищої освіти; опрацювати процесну модель моніторингу якості освіти в сучасному університеті; провести опитування роботодавців щодо якості вищої освіти в університеті та Україні, а також проаналізувати отримані результати);

4) сформулювати пропозиції щодо напрямів підвищення ефективності використання інструментів моніторингу якості освіти в сучасному університеті, а також обґрунтувати шляхи вдосконалення змісту та практики реалізації держаної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Достатньо значна за своїм обсягом частка презентованого у межах цієї монографії дослідження була присвячена порівняльному аналізу потенціалів норм міжнародних стандартів якості (ISO 9000:2007; ISO 9001:2015; ISO 21001:2018) для удосконалення змісту та практики функціонування систем забезпечення якості вищої освіти (система забезпечення ЗВО якості освітньої діяльності та якості вищої освіти; система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності ЗВО та якості вищої освіти; система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти), а також уточнення переліку доцільних до використання механізмів публічного управління розвитком державної політики у сфері вищої освіти. Крім того, значна увага авторів монографії була зосереджена організації опитування представників однієї з найбільш авторитетних за значущістю своєї експертної уваги груп стейкхолдерів, а саме – роботодавців. Опрацьовані за результатами аналізу думок роботодавців узагальнення були покладені авторами дослідження в основу формулювання підсумкових висновків щодо напрямів удосконалення систем забезпечення якості вищої освіти в Україні.